

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

PROBLEMATIC ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF STATE REGISTRATION OF HUMAN GENOMIC INFORMATION IN UKRAINE

Степанюк Д.Р., аспірантка кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті визначено деякі напрями вдосконалення стану правового регулювання питань здійснення державної реєстрації геномної інформації людини в Україні відповідно до міжнародних стандартів у цій галузі. Критично проаналізовано чинні положення законодавства України. Узагальнено підходи деяких провідних демократичних країн щодо регламентації відповідних питань. На цих підставах визначено напрями вдосконалення юридичних засад здійснення державної реєстрації генетичних даних в цілях розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Визначено, що нинішній стан нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері державної реєстрації геномної інформації людини в Україні потребує подальшого розвитку. На думку автора, в законодавстві необхідно уточнити основні терміни, доповнити перелік принципів державної реєстрації генетичних даних та засобів їх забезпечення. Варто доповнити КПК України та розробити підзаконні нормативно-правові акти, які конкретизують окремі процедури. Доцільно замінити термін «біологічний матеріал» на «біологічні зразки», диференціювати добровільне та примусове отримання біологічних зразків у живих людей і пріоритет таких їх різновидів, як букальний епітелій з порожнини рота і волосся з голови, визначити критерії допустимості технологій пошуку родичів у базах даних, гарантувати доступ особи до власної геномної інформації та її право на внесення виправлень та видалення неточних і незаконних записів, конкретизувати строки знищення біологічних зразків і визначитись з допустимістю застосування новітніх технологій ДНК-аналізу за кодуючою ДНК. Також є нагальна потреба вдосконалення КПК України у напрямі визначення в ньому тих процедур, відсилка до яких міститься в Законі «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». Це дозволить привести вітчизняне законодавство у цій сфері у відповідність до передових демократичних стандартів.

Ключові слова: криміналістика, розслідування кримінальних правопорушень, геномна інформація людини, бази даних ДНК, права людини в кримінальному процесі, біологічні зразки.

The article identifies some areas for improving the state of legal regulation of the state registration of human genomic information in Ukraine in accordance with international standards in this area. The current provisions of Ukrainian legislation are critically analyzed. The approaches of some leading democratic countries to the regulation of relevant issues are generalized. On these grounds, the author identifies areas for improving the legal framework for the state registration of genetic data for the purposes of detection and investigation of criminal offenses. It is determined that the current state of legal regulation of public relations in the field of state registration of human genomic information in Ukraine requires further development. In the author's opinion, the legislation should clarify the basic terms, supplement the list of principles of state registration of genetic data and means of their provision. The Criminal Procedure Code of Ukraine should be amended and bylaws should be developed to specify certain procedures. It is advisable to replace the term "biological material" with "biological samples", to differentiate between voluntary and compulsory obtaining of biological samples from living people and the priority of such types as buccal epithelium from the oral cavity and hair from the head, to determine the criteria for the admissibility of technologies for searching for relatives in databases, to guarantee a person's access to their own genomic information and their right to make corrections and delete inaccurate and illegal records, to specify the terms of destruction of biological samples and to determine the admissibility of the latest technologies of DNA analysis by coding DNA. There is also an urgent need to improve the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to define the procedures referred to in the Law «On State Registration of Human Genomic Information». This will bring domestic legislation in this area in line with the best democratic standards.

Key words: criminalistics, investigation of criminal offenses, human genomic information, DNA databases, human rights in criminal proceedings, biological samples.

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу створені та активно використовуються автоматизовані комп'ютерні бази даних ДНК, які дозволяють вирішувати широкий спектр завдань з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, допомагають швидко ідентифікувати невідомі трупи і встановлювати осіб, які зникли безвісти. Разом з цим генетичні дані людини є носіями надзвичайно чутливої особистої інформації, а отже, їх збір та використання потребують особливого правового захисту. Тому важливість належного правового регулювання питань формування та використання національної бази даних ДНК в демократичних країнах є очевидною. Саме таке регулювання дозволяє якісно наповнювати відповідні інформаційні системи, дотримуючись прав і свобод людини у зв'язку з втручанням в її особисте і сімейне життя при здійсненні реєстрації генетичних даних.

Зараз в Україні питання щодо такої регламентації є особливо гострим. Це зумовлено не тільки нагальною потребою якісного наповнення національної бази даних ДНК в цілях протидії загальнокримінальній злочинності, а і новими масштабними завданнями, які постають у зв'язку з жорстокою російською агресією. Як слушно відзначено, в умовах воєнного стану питання правового регулювання механізму збору, обробки та використання

геномної інформації людини стало нагальною потребою для швидкої ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, розшуку осіб, які зникли безвісти, та ідентифікації невідомих тіл [1, с. 347]. Тому важливо створити належні правові умови для швидкого та якісного наповнення бази генетичних даних, у зв'язку з чим вже під час війни було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», впроваджуються підзаконні акти з метою забезпечення його виконання. Але це вимагає проведення наукового аналізу передових міжнародних практик правового регулювання питань функціонування баз даних ДНК людини з метою оцінки перспектив їх впровадження у вітчизняне законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового регулювання державної реєстрації генетичних даних людини привертала увагу вітчизняних науковців в контексті загальних засад такої реєстрації (В. В. Білоус, Б. В. Довгань і Т. В. Михайлина), окремих проблем у сфері молекулярно-генетичної експертизи та обліку (Б. Гамалюк, І. Ходирева, М. Сидор), реєстрації геномної інформації осіб, які вчинили статеві кримінальні правопорушення щодо дітей (Г. Ю. Нікітіна-Дуднікова), перспектив і проблемних питань використання баз даних

ДНК в розслідуванні (О. В. Александренко і В. І. Женунтій), недоліків правової регламентації національних реєстрів біологічних даних людини (Н. Ахтирська), чинного порядку наповнення державного обліку генетичних ознак людини (С. Лозова та О. Матарикіна) та міжнародних стандартів такого регулювання (О. Легка, Р. Степанюк і В. Кікінчук). Проте сформульованими науковцями пропозиціями дещо бракує конкретики, деякі з них є суперечливими і потребують подальшого аналізу та вдосконалення.

Метою статті є визначення основних напрямів удосконалення стану правового регулювання питань здійснення державної реєстрації геномної інформації людини в Україні відповідно до міжнародних стандартів у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. В Україні ще у 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу, спочатку лише за нерозкритими злочинами, вчиненими на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням), а надалі і за іншими категоріями [2, с. 95]. З 2006 року за ініціативи МВС України та ряду науковців було здійснено декілька спроб розробки відповідного законопроекту [3, с. 197]. Не дивлячись на очевидну потребу прийняття такого закону, врегулювання зазначеного питання тривалий час здійснювалось на рівні підзаконного нормативно-правового акту. Зокрема база даних ДНК людини функціонувала на підставі положень Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10 вересня 2009 року № 390. Проте, як вірно зауважила Г. Ю. Нікітіна-Дуднікова, таке джерело формування обліку генетичних ознак людини не давало можливості ефективно використовувати інструмент бази даних для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 123]. Ми підтримуємо цю думку, адже згідно згаданої вище інструкції до бази даних поміщувались лише отримані під час експертних досліджень у кримінальних провадженнях ДНК-профілі слідів з місця події, невпізнаних трупів, підозрюваних, обвинувачених, узятих під варту і засуджених. Наповнювалась база дуже повільно, що не дозволяло ефективно використовувати її для вирішення завдань з розкриття злочинів.

У 2015 році В.В. Білоус на підставі аналізу законодавства провідних демократичних країн світу обґрунтував гостру потребу законодавчої регламентації державної реєстрації геномної інформації людини, передбачивши необхідність визначення поняття, видів, цілей, способів здійснення геномної реєстрації, а також забезпечення контролю якості останньої й захисту персональних даних узятих на облік осіб [5, с. 94]. Зазначені аспекти є дуже вагомими, адже без їх вирішення навряд чи можна вести мову про ефективний захист прав людини при веденні та використанні національної бази даних ДНК. З іншого боку без самої бази даних або при її незначному наповненні такий потужний інструмент, як криміналістичний ДНК-аналіз, використовується не зовсім ефективно, оскільки дозволяє лише порівнювати генетичні ознаки біологічного матеріалу, вилученого з місця події, та зразків відомих слідству осіб. Інших можливостей фактично немає. Тому вірно відзначено, що отримання, зберігання та використання для ідентифікації людини її ДНК (так званій «генетичний профіль») підвищить ефективність боротьби зі злочинністю, в тому числі в таких актуальних її напрямках, як тероризм, екстремізм, тяжкі та особливо тяжкі злочини (вбивства, зґвалтування та ін.), розшук безвісти зниклих і викрадених людей [6, с. 32]. До цього також варто додати надзвичайну актуальність ДНК-аналізу для ідентифікації жертв війни, що зараз в Україні є однією з найбільш нагальних проблем.

9 липня 2022 року було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який набув чинності 6 лютого 2023 року (далі – Закон). Ця подія

стала важливою віхою у розвитку національної бази даних ДНК. Але, як свідчить аналіз наукових публікацій та безпосередньо тексту Закону, поки що зарано вести мову про те, що нормативно-правове регулювання питань державної реєстрації геномної інформації в Україні є достатнім. Науковці і практики звертають увагу на деякі вади Закону та пропонують шляхи його вдосконалення.

Так, наприклад, Н. М. Ахтирська підкреслює, що такі терміни, які вживаються в Законі, як «біологічний матеріал людини», «біологічні зразки», «біологічні матеріали» у тлумаченні Європейського суду з прав людини мають більш широке розуміння, ніж тільки матеріал для ДНК-аналізу. Вона вважає, що ці терміни слід або виключити з тексту Закону, або включити до нього розділи, якими регламентується створення баз даних таких зразків. Також звернуто увагу на відсилочні норми до КПК України, який, у свою чергу, не містить відповідних положень [7, с. 389]. Погоджуючись з більшістю зазначених вище зауважень відзначимо, що термін «біологічний матеріал» є більш широким поняттям, ніж «біологічні зразки», принаймні у розумінні останніх згідно Міжнародної декларації про генетичні дані людини. Використання саме цього терміну в Законі, очевидно, пов'язано із намаганням його авторів не обмежуватись в контексті регламентації молекулярно-генетичних досліджень виключно біологічними зразками, одержаними в порядку здійснення кримінального провадження. Адже до бази даних також поміщуються і ДНК-профілі з біологічних слідів невідомих слідству осіб, вилучених з місць подій. Проте, на нашу думку, для уникнення змістовної плутанини варто все-таки користуватись поняттям біологічних зразків, адже фактично у будь-якому випадку досліджується не весь біологічний матеріал, а лише його зразок.

Серед основних термінів Закону науковці ставлять під сумнів і доцільність вжиття поняття «геномна інформація людини». Як підкреслено Б. В. Довгань і Т. В. Михайлиною, аналіз міжнародних документів та вітчизняних нормативно-правових актів доводить, що доцільним є використання єдиної юридичної термінології – поняття «генетичні дані», яке має тотожне значення, що й геномна інформація людини [8, с. 8]. На нашу думку, оскільки ці терміни є синонімами, то і значної суперечливості тут немає. А отже, відповідна заміна може бути корисною тільки в контексті застосування більш вживаного поняття, але це не є невідкладним завданням в нинішніх умовах.

Низку проблемних моментів Закону наводить і О. М. Калітенко, зокрема звернувши увагу на відсилочні норми до кримінального процесуального законодавства, що є дещо некоректним, оскільки у КПК України відповідні питання не врегульовані. Також критично відзначено відсутність чіткого переліку об'єктів біологічного походження, які можуть бути відібраними для проведення молекулярно-генетичної експертизи, зосередження таких дискреційних повноважень в одному державному органі (МВС України), відсутність дієвого правового механізму для запобігання передачі генетичної інформації третім особам [9, с. 610–611]. На істотні ризики щодо захисту генетичних даних звертає увагу й О. В. Легка [10, с. 74–75]. Аналізуючи вказані вище зауваження уточнимо, що навряд чи в Законі варто перераховувати всі різновиди біологічних зразків для ДНК-аналізу, адже в різних ситуаціях практичної діяльності це може призвести до значних колізій. Натомість вважаємо, що в даному питанні варто підтримати науковців, котрі пропонують відповідним чином вдосколювати норми процесуального законодавства щодо відібрання біологічних зразків. Зокрема доцільним є визначення пріоритету методу щічного мазку для одержання зразків букального епітелію у живих осіб, що забезпечить від необґрунтованого інвазивного втручання [11, с. 137]. До цього доречно додати, що у випадках одержання біологічних зразків без згоди особи, крім щіч-

ного мазку, може бути застосовано взяття зразків волосся з голови людини, що потребує ще меншого втручання. Таким чином стосовно відібрання біологічних зразків, на нашу думку, в Законі не потрібно закріплювати усі види біологічних зразків, але необхідно диференціювати процедуру добровільного та примусового їх отримання. При цьому закріпити пріоритет таких зразків, як букальний епітелій з порожнини рота і волосся з голови, та передбачити дієвий механізм забезпечення особи від надмірного застосування примусу.

Стосовно захисту геномної інформації людини від розголошення варто зауважити, що, як відзначено науковцями, наразі державна політика зі створення дієвої системи обліку геномної інформації людини, яка б відповідала міжнародним стандартам та нормам Європейського союзу, лише формується. Частково в Україні вже здійснюється перехід на стандарти і платформу міжнародної системи обліку «CODIS». За допомогою цієї системи можна більш ефективніше визначити генетичну спорідненість осіб, скласти генеалогічне дерево тощо [12, с. 246–247]. Тобто потенційно можливості використання бази даних ДНК з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень можуть бути розширені. Але це вимагає й особливих підходів до правового регулювання цієї чутливої сфери. У чинному Законі передбачено знеособлення персональних даних в Електронному реєстрі геномної інформації людини, але не закріплено інших інструментів її захисту від розголошення, які за вимогами ст. 15, мають бути визначені у підзаконному акті – Порядку обробки геномної інформації.

Вважаємо, що подальше вдосконалення нормативно-правових норм щодо державної реєстрації геномної інформації людини насамперед потребує уточнення основних принципів, які слід визначити з урахуванням європейських стандартів дотримання прав людини. Станом на зараз у ст. 3 Закону встановлено три таких принципи, а саме: верховенство права (включаючи законність і юридичну визначеність); гуманізм і конфіденційність (що вміщує захист персональних даних). Нам видається, що такий підхід є занадто загальним і не дозволяє конкретизувати основні вимоги щодо правового регулювання державної реєстрації генетичних даних. Тому варто взяти до уваги напрацювання М. М. Коваленко та Н. В. Мартиненко, які на основі аналізу міжнародних нормативно-правових актів сформулювали декілька таких принципів, серед яких особливо відзначимо засади недоторканності особи при використанні геномних технологій, недопущення порушень прав і свобод інших осіб, гарантування доступу громадянина до власної генетичної інформації, превентивних дій держави щодо захисту громадян від ризиків втрати, пошкодження, перекручення, неправомірного використання, несанкціонованого доступу до геномної інформації, а також принцип обміну геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями [13, с. 26–34]. Зміст кожного наведеного вище принципу необхідно враховувати при встановленні конкретних правил здійснення державної реєстрації геномної інформації людини та її використання в цілях розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Зокрема щодо забезпечення засади недоторканності особи слід чітко визначити випадки та процедури одержання біологічних зразків без згоди особи, адже зміст цього принципу насамперед передбачає недопущення проведення генетичних досліджень без інформованої згоди людини. Якщо щодо підозрюваних і обвинувачених Закон, очевидно, відсилає до порядку, встановленому в КПК України, то для засуджених осіб, осіб, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру, а також військовополонених ситуація залишається невизначеною. Окрім того, і в нормах КПК України стосовно одержання біологічних зразків для експертизи є прогалини в досліджува-

ному нами контексті. Зокрема, як зауважує О. А. Лейба, примусовому отриманню зразків для експертизи має передувати відмова особи добровільно надати їх; нормативного закріплення потребує порядок фіксації відмови особи; у процесуальному законі доцільно передбачити право особи оскаржити примусове відібрання зразків для експертизи, проведене з порушенням вимог закону, із наданням права слідчому судді зобов'язати сторону кримінального провадження знищити відповідні об'єкти [14, с. 312]. А отже, є підстави стверджувати, що і за цим аспектом стан правового регулювання обов'язкової державної реєстрації геномної інформації людини потребує суттєвого вдосконалення.

Забезпечення засади недопущення порушення прав інших осіб при здійсненні державної реєстрації геномної інформації людини за нинішнього стану практичної реалізації цього напрямку в Україні не постає настільки гостро, як в країнах, де відповідні технології є більш розвиненими. Це пов'язано з тим, що в нашій державі поки що не застосовують методи пошуку родичів за базами даних ДНК. На відміну від традиційних методів ДНК-аналізу, вони характеризуються більшим ступенем втручання в особисте та сімейне життя, а отже, їх допустимість і правила використання потребують додаткового правового регулювання. Але видається, що у найближчій перспективі законодавцю варто визначитись із тим, чи можуть правоохоронці користуватись відповідними інструментами і в яких випадках.

Важливою є і засада гарантування доступу громадянина до власної геномної інформації, що означає не тільки право особи знати, чи обробляється інформація стосовно неї, а і право на внесення виправлень, видалення неточних і незаконних записів, оскарження внесення даних. У зв'язку з цим в Законі необхідно врегулювати відповідні питання.

Засада забезпечення державою захисту геномної інформації від несанкціонованого доступу та її неправомірного використання теж недостатньо врегульована нормами Закону. Фактично в ньому передбачено знеособлення інформації про особу шляхом присвоєння абетково-цифрового коду (ст. 11), порядок знищення біологічного матеріалу (ст. 14), права певних суб'єктів (ст. 16) на використання геномної інформації, а також визначення Уповноваженого Верховної Ради з прав людини як суб'єкта контролю за додержанням законодавства про державну реєстрацію геномної інформації (ст. 19). Але зовсім не визначено допустимості певних технологій молекулярно-генетичного дослідження біологічних зразків. Відповідно залишаються відкритими питання чи здійснюється державна реєстрація геномної інформації виключно за некодуною ДНК чи можливе застосування інших технологій? А отже, існує ризик надмірного втручання в особисте життя людини при формуванні відповідних баз даних і використанні геномної інформації.

Крім того видається, що визначені у ст. 14 Закону строки знищення біологічного матеріалу, відібраного у осіб, не повною мірою співвідносяться із відповідною рекомендацією Ради Європи № R92(1), яка передбачає, що такі зразки не повинні зберігатись після винесення остаточного рішення у справі, крім випадків, коли це необхідно для цілей, для яких вони були зібрані. Тому виглядає недостатньо обґрунтованим визначення таких строків у Законі залежно від їх встановлення виробником засобів (систем) для відбору.

Також слід відзначити, що суттєвим загальним недоліком стану правового регулювання державної реєстрації геномної інформації людини, на що звертають увагу фактично всі дослідники, є відсилки в Законі до КПК України в багатьох істотних моментах, що стосуються порядку одержання біологічних зразків, їх зберігання та знищення, використання геномної інформації при відсутності відповід-

них норм в самому КПК України. Усунення цієї прогалини шляхом вдосконалення КПК України видається очевидним нагальним завданням сьогодення. У цьому питанні ми погоджуємось із Р. Л. Степанюком і В. В. Кікінчуком, котрі пропонують внести до КПК України окрему статтю, присвячену молекулярно-генетичному дослідженню, в якій як мінімум передбачити різницю у строках зберігання та допустимих обсягах дослідження біологічного матеріалу зі слідів невідомих слідству осіб і трупів, порівняно зі зразками встановлених осіб, та визначити основні вимоги щодо захисту індивідуальних генетичних даних [15, с. 247], що сприятиме узгодженню норм внутрішнього законодавства.

Висновки. Стан нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері державної реєстрації геномної інформації людини в Україні наразі потребує вдосконалення у таких напрямках, як уточнення основних термінів, доповнення законодавчо закріплених принципів

та засобів їх забезпечення, внесення відповідних змін до КПК України та розробка підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують окремі процедури. Зокрема, доцільно замінити термін «біологічний матеріал» на «біологічні зразки», диференціювати добровільне та примусове отримання біологічних зразків у живих людей і пріоритет таких їх різновидів, як букальний епітелій з порожнини рота і волосся з голови, визначити критерії допустимості технологій пошуку родичів у базах даних, гарантувати доступ особи до власної геномної інформації та її право на внесення виправлень та видалення неточних і незаконних записів, конкретизувати строки знищення біологічних зразків і визначитись з допустимістю застосування новітніх технологій ДНК-аналізу за кодуючою ДНК. Крім того існує нагальна потреба доповнення КПК України у напрямі визначення (удосконалення) в ньому тих процедур, відсилка до яких міститься в Законі «Про державну реєстрацію геномної інформації людини».

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиводед І. Використання сучасних ідентифікаційних можливостей при проведенні судових експертиз ДНК по кримінальним провадженням правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 4 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 16 грудня 2022 р.). Кропивницький : ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. С. 345–347.
2. Атаманчук В. М., Волошин О. Г. Деякі питання забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації людини в Україні. Інновації в криміналістиці та судовій експертизі : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 93–97.
3. Гамалюк Б. М., Ходирева І. Т. Окремі питання правового регулювання судової молекулярно-генетичної експертизи та обліку генетичних ознак людини. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 190–201.
4. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Реєстрація геномної інформації людини під час розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 черв. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 123–127.
5. Білоус В. В. Про впровадження державної геномної реєстрації в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 89–95.
6. Александренко О. В., Женунтій, В. І. Перспективи й проблемні питання використання даних геномної реєстрації в розкритті та розслідуванні злочинів. Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лют. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 32–35.
7. Ахтирська Н. Правова регламентація національних реєстрів біологічних даних людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 385–390.
8. Довгань Б. В., Михайліна Т. В. Геномна інформація людини та її значення для ДНК-аналізу: правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. Вип. 1. С. 5–9.
9. Калітенко О. М. До питання про державну реєстрацію геномної інформації людини (війна війною, а ми в цифровий світ). Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 607–612.
10. Легка О. В. Правова регламентація реєстрації геномної інформації людини: міжнародний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 71–76. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.44>.
11. Stepaniuk R., Kikinuk V., Pyrih I., Pletenets V., Prylovskiy V. Multifaceted approach to legislative regulation for using dna analysis in criminal proceedings of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11(50). P. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.50.02.13>.
12. Сидор М., Ходирева І. Облік геномної інформації людини в судово-експертній діяльності. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 4 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 16 грудня 2022 р.). Кропивницький : ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. С. 244–247.
13. Коваленко М., Мартиненко Н. Основні принципи правового регулювання у сфері обробки геномної інформації людини в контексті імплементації міжнародно-правових норм до національного законодавства. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 2(75). С. 22–38. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-2-02>.
14. Лейба О. А. Відібрання біологічних зразків для експертного дослідження: спірні питання нормативної регламентації та практики правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Т. 65. С. 308–313. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.56>.
15. Степанюк Р. Л., Кікінчук В. В. Напрями вдосконалення правового регулювання криміналістичного ДНК-аналізу в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (97). С. 234–249. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.21>.